

OMÓWIENIA I RECENZJE

Anna Kulczycka-Leciejewiczowa, Strachów, osiedla neolitycznych rolników na Śląsku, Wrocław 1997, 298 stron, ekspertyzy J. Lecha, M. Lityńskiej-Zajac, A. Majerowicza, M. Wirskiej-Parachoniak.

Omawiana pozycja, wydana jako odrębna monografia stanowiska nr 2 w Strachowie, dawne woj. wrocławskie, stanowi podsumowanie wieloletnich badań prowadzonych przez autorkę. Podjęte w połowie lat siedemdziesiątych szerokopłaszczyznowe prace wykopaliskowe w Strachowie, miały na celu lepsze rozpoznanie najbardziej istotnych dziedzin życia i kultury neolitycznych grup ludności na obszarze Śląska.

Prace terenowe rozpoczęte w 1975 r., trwały z przerwami do 1988 r. Kierowała nimi autorka monografii z ramienia Instytutu Historii Kultury Materialnej (dzisiejszego Instytutu Archeologii i Etnologii PAN). Odślonięto przestrzeń 5700 m². Uzupełniające informacje przyniosły prace ratownicze na pobliskim stanowisku 6 w Strachowie oraz systematyczna prospekcja powierzchniowa, obejmująca obszar ok. 200 km² wokół stanowiska. Badania wykopaliskowe podporządkowano rozpoznaniu osadnictwa kultury ceramiki wstęgowej rytej. Natrafiono również na ślady związane z kulturą lendzielską oraz na spore fragmenty osiedla kultury pucharów lejkowatych.

Omawiana praca składa się z siedmiu rozdziałów, bibliografii oraz streszczenia w języku angielskim. Zamieszczono w niej również cztery aneksy zawierające analizy specjalistyczne z dziedziny paleobotaniki, petrografii, technologii ceramiki oraz szczegółowe opracowanie materiałów krzemienych.

Rozdział 1., stanowiący wstęp, to przede wszystkim krótkie omówienie historii wykopalisk oraz głównych zadań badawczych wytyczonych przez autorkę. Znajduje się tu również opis warunków środowiskowych i topograficznych stanowiska strachowskiego, a także komentarz metodyki przyjętej przez nią w trakcie prac terenowych.

Podstawę pracy oraz punkt wyjścia do etapu analityczno-syntetycznego, stanowi obszerny katalog źródeł (rozdział 2), podzielony na części odpowiadające chronologii kulturowej zabytków. Zamieszczono tu, wg schematu: zespół, obiekt, ruchomy materiał zabytkowy, rzeczowy opis zespołów osadniczych wydzielonych na stanowisku, a także przejrzyste ryciny stanowiące ilustrację treści (rzuty poziome i pionowe obiektów, w przypadku domów słupowych – zespołów obiektów oraz rysunki ceramiki i artefaktów kamiennych).

Rozdziały 3., 4. i 5., o zbliżonej konstrukcji, zawierają wyniki kompleksowej analizy ruchomego materiału zabytkowego oraz obiektów ziemnych, odkrytych na stanowisku w Strachowie. Rozdział 3. odnosi się do kultury ceramiki wstęgowej rytej, rozdział 4. – do kręgu lendzielsko-polgarskiego (kultury lendzielsko-polgarskiej – jak chce autorka), a rozdział 5. – do kultury pucharów lejkowatych. Każdy z nich stanowi zamkniętą całość. Zamieszczono tu poszczególne etapy analizy, której efektem jest możliwość rekonstrukcji struktury przestrzennej i gospodarki wewnętrznej osad oraz określenie pozycji jaką zajmowały te osady we właściwych sobie mikroregionach osadniczych. Sposób postępowania badawczego wobec odkrytych materiałów pozwolił stwierdzić, że ślady zasiedlenia przez ludność każdej z kultur nie są chronologicznie jednorodne. Dzięki wnikliwym obserwacjom planigraficznym i zastosowaniu przy analizie inwentarza ruchomego metod statystycznych, udało się badaczce strachowskiego stanowiska wyróżnić w obrębie osad jednofazowe zespoły obiektów. Wśród obiektów kultury ceramiki wstęgowej rytej wydzieliła dziesięć zespołów – śladów osobnych gospodarstw, oznaczonych symbolami SR I–X, a wśród obiektów kultury lendzielskiej – jeden zespół (SL-P). Podobnie potraktowała również znaleziska kultury pucharów lejkowatych, wyróżniając cztery zespoły; w tym przypadku jednak – wobec braku śladów naziemnej zabudowy mieszkalnej – podział oparty był na zróżnicowaniu typologiczno-przestrzennym.

Wszystkie materiały zostały szczegółowo opracowane, a ilość przekazanych czytelnikowi informacji jest proporcjonalna do liczby zabytków przynależnych poszczególnym kulturom. W opisywanej części analitycznej najobszerniejszy jest rozdział 3., dotyczący kultury ceramiki wstęgowej rytej, prezentującej najbogatszy zbiór zabytków oraz będącej głównym przedmiotem badań na omawianym stanowisku. Rozdział rozpoczynają informacje odnoszące się do wielkości i struktury przestrzennej osady, jakie badaczka pozyskała w trakcie analizy inwentarza zabytkowego oraz obiektów nieruchomości. Śledząc ich lokalizację i wzajemne relacje planigraficzne, porównywane jednocześnie z typologią naczyń, wydzieliła cztery fazy zasiedlenia. Po raz kolejny potwierdził się tu również proponowany przez autorkę model struktury osad KCWR (model odrębnych gospodarstw; Kulczycka-Leciejewiczowa 1989). Na stanowisku w Strachowie wydzieliła dziesięć zespołów, składających się z chaty słupowej oraz zróżnicowanych funkcjonalnie obiektów gospodarczych. Pozyskane dane oraz analogie z innymi stanowiskami tego typu (Boelicke 1982; Milisauskas 1986; Modderman 1970; Pavúk 1994) pozwoliły na określenie przydomowej przestrzeni użytkowej dla każdego z gospodarstw oraz osady w każdej z czterech faz. W dalszej części rozdziału znalazły się wyniki analizy konstrukcji mieszkalnych budynków słupowych wraz z interpretacją funkcjonalnego podziału ich wewnętrznej przestrzeni oraz rysunkową rekonstrukcją jednego z nich. W omawianym rozdziale autorka uwzględniła również występujące na stanowisku pozostałości zabudowy gospodarczej oraz przeprowadziła wieloaspektowe badania zabytków ruchomych, w szczególności ceramiki. Duży zbiór fragmentów naczyń glinianych (13,5 tysiąca) stanowił idealną serię do przeprowadzenia wszelkiego rodzaju

analiz (Kobylińska, Kobyliński 1993; Hodder, Orton 1976), włącznie ze statystyczną, typologiczną i technologiczną, co autorka w pełni wykorzystała.

Kolejnym etapem postępowania badawczego jest w omawianym rozdziale część poświęcona chronologii. Zamieszczono tu zarówno dane pozwalające na datowanie relatywne osadnictwa (typologia form i ornamentyki naczyń, importy ceramiki, wyniki diagnozy różniczkowej i tabele współczynników korelacji dotyczące występowania typów wątków zdobniczych oraz form naczyń w poszczególnych fazach osadniczych), jak również zestawienie dat radiowęglowych pozyskanych na podstawie próbek węgla drzewnego ze stanowiska w Strachowie, pobranych z zespołów czterech kolejnych faz rozwoju osady. Jest to seria siedmiu oznaczeń ^{14}C wykonanych w laboratoriach w Berlinie i Gliwicach, mieszczących się dobrze w ramach chronologicznych grupy szareckiej kultury ceramiki wstęgowej rytej w dorzeczu górnej Odry i porównywalnych, m.in. z terenami nad Dunajem, górnym dorzeczem Łaby (Kaufman 1976; Pavlu, Zápotocká 1979).

Rodzaj podsumowania rozdziału 3. stanowią podrozdziały dotyczące rekonstrukcji gospodarki, struktury społecznej i kultury duchowej ludności omawianej osady oraz umiejscowienia osiedla strachowskiego na tle współczesnych mu stanowisk w mikroregionie górnego dorzecza Małej Ślęzy.

Całą część analityczno-syntetyczną kończy zarys dalszej historii osadnictwa na stanowisku w Strachowie, rozwijającego się tam we wczesnym średniowieczu.

Zakończeniem monografii jest rozdział 7., obejmujący w porządku chronologicznym wszystkie jednostki kulturowe reprezentowane w obrębie przebadanego terenu. Opierając się na pozyskanych w trakcie studiów danych, autorka stworzyła całościowy obraz przemian osadniczych, jakie miały miejsce w pradziejach na stanowisku strachowskim oraz w otaczającym go mikroregionie, poruszając przy tym wiele problemów ponadregionalnych. Obrazowo i przejrzyście przedstawiła efekty badań, a przede wszystkim w pełni zrealizowała ich główny cel.

Odkrycia dokonane przez autorkę w Strachowie mają bardzo istotne znaczenie dla studiów nad neolitycznymi społecznościami zajmującymi rejon górnego dorzecza Odry, a także całego terenu Polski południowej. Omawiane stanowisko należy z pewnością do najpełniej przebadanych osad młodszej epoki kamienia. Odsłonięte pozostałości osadnictwa dostarczyły nowych, interesujących informacji o rozwijających się tam rolniczych wspólnotach kultury ceramiki wstęgowej rytej i ich kontynuatorach.

Monografia Anny Kulczyckiej-Leciejewiczowej należy do wybitnych osiągnięć źródłoznawstwa, dotyczących młodszej epoki kamienia na ziemiach polskich. Uważną lekturę tej pracy należy polecić badaczom zajmującym się wczesnym neolitem środkowej Europy. Zdobędzie ona niewątpliwie poczesne miejsce w bibliografii kluczowych zagadnień tej epoki.

Agnieszka Czekał-Zastawny

Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Oddział w Krakowie

BIBLIOGRAFIA

- Boelicke Ulrich
1982 *Gruben und Häuser: Untersuchungen zur Struktur badnkeramischer Hofplätze*
[w:] *Siedlungen der Kultur mit Linearkeramik in Europa*, Nitra, s. 17–28.
- Hodder Ian, Orton Clive
1976 *Spatial analysis in archaeology*, London–New York–Melbourne.
- Kaufman Dieter
1976 *Linearbandkeramische Kultgegenstände aus dem Elbe-Saale-Gebiet*, „Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte” 60, s. 61–96.
- Kobylińska Urszula, Kobyliński Zbigniew
1993 *Struktura wielkościowa zespolów ceramiki na stanowiskach wielowarstwowych metody analizy i możliwości badawcze*, *Apolski* 38/2, s. 229–260.
- Kulczycka-Leciejewiczowa Anna
1989 *A Model of the Late Linear Pottery Settlement in the Ślęza River Basin, Silesia*
[w:] *Bylany. Seminar 1987*, Praha, s. 325–332.
- Milisauskas Sarunas
1986 *Early Neolithic Settlement and Society at Olszanica*, Ann Arbor.
- Modderman Pieter J.R.
1970 *Linearbandkeramik aus Elsloo und Stein*, „*Analecta Praehistorica Leidensia*” 3.
- Pavlu Ivan, Zápotocká Maria
1979 *Současný stav a úkoly studia neolitu v Čechách*, *Pam. Arch.* 70, s. 281–318.
- Pavúk Juraj
1994 *Štúrovo. Ein Siedlungsplatz der Kultur mit Linearkeramik und der Želiezovce-Gruppe*, Nitra.